

Twee vogelcongressen in Australië

Door J. Rooth en M. F. Mörzer Bruyns

De reis had tot doel het deelnemen aan het 16e Internationale Ornithologische Congres van 12—18 augustus 1974, het Symposium over handel in levende vogels op 18 augustus en het Wereldcongres van de International Council for Bird Preservation van 19—26 augustus. Deze congressen vonden plaats in de hoofdstad van Australië, Canberra. Aan de vergaderingen ging een excursie vooraf, die vanaf Melbourne door interessante biotopen van Victoria en New South Wales leidde naar Canberra (dat in de aboriginal taal vergaderplaats betekent). Omdat het Ornithologische Congres in verschillende symposia veel aandacht besteedde aan de oorsprong van de avifauna van Australië en aan de broedbiologie en trek-bewegingen van vogels op het zuidelijk halfrond, is het boeiend om de eigen ervaringen van de excursies met het gehoorde tijdens de lezingen te vervlechten tot een korte karakteristiek van de Australische avifauna.

Hoewel Australië vroeger Nieuw Holland werd genoemd (vele speciesnamen luiden *Novae-hollandiae*) en ook wel als nieuwste wereld werd aangeduid vanwege de late ontdekking, kan het ook als oudste werelddeel worden beschouwd. Het is namelijk het langst geïsoleerd gebleven van de andere werelddelen waardoor een aparte flora en fauna konden ontstaan. Het land heeft evenveel inwoners als Nederland maar is 220 keer zo groot, met een kustlijn van 20.000 km. Een derde deel van het land heeft een woestijnklimaat (minder dan 250 mm regen per jaar), een ander derde deel heeft een steppeklimaat. De nattere klimaatzones liggen vooral aan de oostrand van het continent. Omdat dit zich uitstrekt van 10°—40° zuiderbreedte, bevindt zich hier een scala van biotopen variërend van tropische regenwouden met paradijsvogels in het noorden van Queensland tot het natte eucalyptusbos in New South Wales en Victoria met liervogels. In dit oostelijk deel heeft zich de meeste landbouw en een belangrijk deel van de bevolking geconcentreerd. Er is hier dus ook het meest ontgonnen.

De hoogste berg, de Kosciusko, is 2200 m hoog en maakt deel uit van de 'Great Dividing Range', een bergketen met een lengte van 3200 km, die min of meer parallel loopt aan de oostkust. Ten westen van deze bergketen ligt een uitgestrekt plateau dat bijna driekwart van de totale oppervlakte van Australië beslaat. Deze geografische gesteldheid en de bijbehorende vegetatie maken dat Australië met circa 730 soorten vogels veel armer is aan soorten dan Afrika of Zuid-Amerika (alleen in Colombia komen al 1700 soorten voor). De grotere hoogteverschillen en meer klimaatgebieden leiden tot een veel grotere variatie in biotopen op die continenten.

De continenten op het zuidelijk halfrond strekken zich slechts tot ca 40° zuiderbreedte uit met uitzondering van Zuid-Amerika. Dit is in grote tegenstelling tot het noordelijk halfrond, waar zich alleen al tussen 60°—80° noorderbreedte een grote strook land bevindt waar vogels kunnen broeden. De situatie op het zuidelijk halfrond maakt dat er binnen deze continenten weinig vogeltrek optreedt. Deze beperkt zich tot vogels uit het noordelijk halfrond en tot soorten uit het (sub)antarctische gebied. Voor Australië betekent dit dat slechts 130 soorten geen broedvogel zijn. Het zijn voor het merendeel zeevogels van het zuidelijk halfrond en steltlopers van het noordelijk halfrond. Slechts 10 insectivore landvogels trekken soms naar Australië, terwijl 2 soorten gierzwaluwen van het noordelijk halfrond dit regelmatig doen. Vanwege de erratische regenval is ongeveer $\frac{1}{4}$ van de avifauna nomadisch. De afgelopen winter bijvoorbeeld was erg nat geweest, zodat er op veel plaatsen in de woestijn veel water stond terwijl elders veel overstromingen voorkwamen. Bij enkele eendesoorten is aangetoond dat de voortplanting en rui dan ook niet volgens een jaarcyclus verlopen maar worden bepaald door regenval en de daarmee verband houdende voedselomstandigheden. Dit is ook het geval in de meeste aride gebieden van Afrika en Zuid-Amerika.

Ten gevolge van de droogte is de vogeldichtheid in het algemeen niet groot; mogelijk is dit mede een verklaring voor het feit dat zo veel Australische vogels zo opvallend zijn waardoor ze elkaar gemakkelijker kunnen vinden voor voortplanting en voedsel zoeken. Opvallende kleuren hebben de meer dan 50 papegaaiesoorten en de vele tientallen soorten honingeters; een contrasterende zwart-wit tekening ziet men onder andere bij aalscholvers, eksters en 'Magpielarks', die ekster noch leeuwerik zijn.

Een belangrijk botanisch aspect in Australië vormen de eucalyptusbomen. Er komen meer dan 600 soorten voor. De grootste soort is de 'mountain ash', die wel 100 m hoog kan worden; daarnaast is er een kleine soort, de 'mallee'. Naar deze boom is ook de meer struikachtige biotoop genoemd van de 'Malleefowl', de Thermometervogel. Deze is wel elf maanden per jaar bezig met de bouw en de verzorging van het ca 2 meter grote nest waarin de eieren door een combinatie van rottings- en zonnewarmte na acht weken uitkomen. Er kunnen 30 eieren worden gelegd, steeds met enkele dagen tussentijd. De eerste komen al

uit als de laatste nog gelegd moeten worden. De jongen worden niet verzorgd. Het nest krijgt echter dagelijks aandacht en al naar gelang de temperatuur binnen wordt het meer open gelegd of toegedekt met afgevallen takken en bladeren van de mallee. De mallee is een betrekkelijk arm gebied, dor en droog. De dichtheid van de Malleefowl is daardoor gering. Dat is een moeilijkheid bij het streven naar het behoud van deze uitzonderlijke soort. Enorme oppervlakten van de mallee zijn ontgonnen, onder andere voor de verbouw van granen. Australië is een grootschalig land, de percelen van het ontgonnen land zijn alle bijna 200 ha groot. Het reservaat dat werd uitgespaard, omvat slechts één perceel. Men liet dat ongemoeid omdat dr. Harry Frith daar zijn over de hele wereld bekende onderzoek van de Malleefowl verrichtte en anderen dat onderzoek voortzetten. Er broeden evenwel slechts drie paren in het reservaat en nog enkele paren in de omgeving ervan in de 25-50 m brede mallee-stroken, die als bermen langs de wegen behouden bleven. Ook met deze paren erbij is de totale populatie vermoedelijk niet groot genoeg om zich op den duur te kunnen handhaven. Gelukkig komt de Malleefowl ook nog in andere streken voor.

De dominante eucalyptus- of gombomen (75% van het bomenbestand) produceren evenals de talrijke Proteaceae en Myrtaceae veel nectar. Door deze rijke voedselbron konden zoveel soorten honingeters in Australië evolueren. Een ander belangrijke eigenschap van de gombomen is, dat het hout erg hard en bros is waardoor er gemakkelijk takken afwaaien. Er ontstaan daardoor veel gaten en holten in de stammen, waarvan door de vele holenbroeders als papegaaien, parkieten en ijsvogels gebruik gemaakt wordt.

Er is heel veel ontbost in Australië, ook weer veel bebost. Men heeft bij de herbebossing veel gebruik gemaakt van pinus-soorten, afkomstig uit Amerika, die het in Australië zeer goed doen. De pinus-opstanden vormen uitgestrekte bossen, die als exoten-bossen net als elders op de wereld soortenarmer zijn dan de inheemse natuurlijke bossen. Toch hebben de Australische naaldhoutbossen vaak een interessante ondergroei van inheemse kruiden en struiken. Gelukkig zijn er op vele plaatsen nog restanten van het oorspronkelijke eucalyptusbos bewaard gebleven. Deze worden ten dele als produktiebos, ten dele ook als natuurreservaat beheerd. De reservaten zijn vaak opvallend vogelrijk, zoals het beroemde 'Sherbrook forest', niet ver van Melbourne, dat ongeveer 1000 ha groot is.

Op de excursies kwamen wij vele 'opwindende' soorten vogels tegen zoals de Dwergpinguïns, de grote Emoes en talrijke kaketoets die in grote groepen op het cultuurland foerageren. Wij zagen de Liervogels van vlakbij baltsen, de pinguïns hun burchten opzoeken in de duintjes op Philip Island. Op dit eiland komen wel 1000 Koala's voor, terwijl de draagkracht berekend is voor slechts 300 exemplaren. Er komt daar dan ook schade in de tuinen voor, de overtolige Koala's worden elders uitgezet.

Ook de Kangoeroes brengen wat dat betreft natuurbeheersproblemen met zich. Wij zagen het meest de beide 'grote' soorten: de 'Red Kangaroo' en de 'Grey Kangaroo'. De 'Red Kangaroo' vindt men in open terrein, de 'Grey' komt meer voor in bossen en langs bosranden. Zij zijn in ieder geval in de omgeving van Canberra nog 'algemeen' en plaatselijk zelfs talrijk. Daardoor worden zij, wanneer er in het droge seizoen niet veel groene vegetatie meer over is, schadelijk voor de veetelers. De dieren concentreren zich (vooral de Red Kangaroo) dan in groten getale op de beste plaatsen. Er worden wel afschotvergunningen gegeven voor een beperkt aantal, maar het werkelijke afschot is moeilijk te controleren. De beheerder van Copparra National Park bijvoorbeeld die met deze problemen te maken heeft, is op zijn eentje verantwoordelijk voor het beheer van in totaal 400.000 ha reservaat. De grote kangoeroes nemen in de Australische natuur een plaats in, die vergelijkbaar is met die van het Edelhert en misschien het Damhart in Europa. De kleinere kangoeroesoorten, de 'Wallabies' zijn wat hun levenswijze betreft vergelijkbaar met onze Reeën. Zij blijven meer in de dekking en doen minder schade.

Naast de vele endemische soorten zijn er veel soorten door de blanke kolonisten gedurende de laatste twee eeuwen geïntroduceerd. Dit geldt voor planten en dieren. De eerste vogels die we in Australië zagen, waren Spreeuwen, Mussen, Merels en zingende Zanglijsters (het was daar voorjaar). De geschiedenis van de ingevoerde Konijnen waarop de Vossen volgden is bekend. Verwilderde varkens vormen een plaag voor de landbouw.

De introductie door de mens van Ratten, Honden en Katten op vele pacifische en subant-actische eilanden vormt een bedreiging voor de vele endemische soorten. Vooral de talrijke grondbroeders (bij afwezigheid van grondpredatoren was dit geen probleem) lopen door deze introductie veel gevaar. Er wordt daarom ook met veel vogels gemanipuleerd, dat wil zeggen dat soorten die op bepaalde eilanden met uitsterven bedreigd worden door biotoopverlies of onnatuurlijke predatie, na zorgvuldig onderzoek, naar andere eilanden worden getransporteerd. Dit gebeurt ook met papegaaien in het Caraïbische gebied. Dit aspect vormde een belangrijk onderdeel van de besprekingen op het ICBP-congres. Dergelijke problemen doen zich hier en daar ook voor bij stootvogels. Het bekendste geval is de Mauritius-Torenvalk waarvan nog 9 exemplaren in leven zijn, 7 in het wild en 1 paar in gevangenschap. Er werd een mogelijkheid besproken om de nog resterende populatie naar het naburige Réunion over te brengen. Op Mauritius lijdt de populatie onder de predatie op eieren door een daar ingevoerde apesoort. Réunion kent deze apen niet. Het is de vraag of

het zin heeft bij zo'n geringe populatie (en dus ook gering genenmateriaal) veel energie en geld te besteden om een dergelijke soort nog te redden. Tijd en geld kunnen beter aan kansrijker projecten besteed worden. Van de in het wild voorkomende exemplaren werd na de cycloon Gervaise op 6 februari 1975 niets meer gezien in de daarop volgende weken.

In de Verenigde Staten en Canada is men erg actief met het fokken van stootvogels in volières. In twee jaar tijd zijn er onder andere 50 Slechtvalken opgefokt en men is nu ook bezig met kunstmatige inseminatie. Dit heeft als voordeel een grotere eiproduktie. Het eerste legsel kan in een broedmachine worden uitgebroed terwijl na een volgende bevruchting het tweede legsel door de vogels zelf wordt grootgebracht. Men is ook begonnen om slechtvalkeieren uit te leggen onder Buteo-soorten in gebieden waar de Slechtvalken helemaal verdwenen zijn. In de Verenigde Staten komen ten oosten van de Rocky Mountains geen Slechtvalken meer voor. In Zweden zijn er nog maar 5 paar en evenveel Zeearenden! (In Noorwegen 350 paar en in Groenland 75-100 paar Zeearenden!) In Groot-Brittannië nemen de Slechtvalken in het binnenland weer toe, maar de kustvalken maken het slecht doordat ze via de zeevogels veel met gechloroerde koolwaterstoffen worden gecontamineerd. In Noord-Amerika is het populatieverloop van de roofvogels in grote lijnen als volgt:

zoogdieretende stootvogels : géén achteruitgang

visetende stootvogels : lokaal achteruitgang, goed in Alaska

vogetelende stootvogels : sterke achteruitgang onder invloed van pesticiden.

Hier en daar zijn door beperkingen in het bestrijdingsmiddelengebruik hoopvolle ontwikkelingen te constateren zoals bij de Prairievalk: toenemende aantallen en toenemende eischaaldikte.

In Japan en de Verenigde Staten probeert men de PCB's zoveel mogelijk onder controle te krijgen en deze alleen toe te staan in gesloten circuits. Een tragische ontwikkeling is dat stoffen als DDT en dieldrin, die op het noordelijk halfrond veelal verboden zijn, op het zuidelijk halfrond nog veel worden toegepast! Er blijken ook meer gevallen van contaminatie met pesticiden voor te komen ver buiten het gebied waar ze toegepast worden. Zo werden pesticiden aangetoond bij Sneeuwhoenders (land- en standvogels!) in Groenland waar geen bestrijdingsmiddelen worden gebruikt; deze bestrijdingsmiddelen moeten via de lucht uit Amerika en/of Europa zijn aangevoerd!

Hoopvoller klomk het dat in Groenland het grootste nationale park van de wereld is gesticht: 800.000 km²; weliswaar wordt 600.000 km² hiervan door een ijskap ingenomen maar de resterende 200.000 km² is behalve broedgebied voor steltlopers ook van belang als broedgebied voor Brandgans, Rotgans en Kleine Rietgans. Een goed bericht is ook dat het belangrijke overwinteringsgebied van de Rotganzen in Foulness, dat zou moeten plaatsmaken voor de derde Londense luchthaven, gespaard blijft. Deze luchthaven is van de baan!

Bijzonder interessant was een uiteenzetting van een onderzoek van 1967—1973 naar de invloed van een onderaardse kernexplosie tot stand gebracht op een van de Aleoeten-eilanden. Men inventariseerde de broedvogelbevolking en de zeeotterpopulaties gedurende enkele jaren erna. Hoewel het gehele eiland door de explosie metershoog werd opgeheven en weer neergesmaakt, bleef het merkwaardig goed intact. Er werden wel bepaalde rotsformaties beschadigd, maar de structuur bleef behouden. Er werd geen achteruitgang van de broedvogelbevolking geconstateerd. Er broeden bijvoorbeeld nog steeds 18 paren Slechtvalken en niet minder dan 65 paren Amerikaanse Zeearenden. De zeeotterpopulatie liep wel iets terug, maar herstelde zich spoedig. Er leven duizenden individuen. Tot op heden, enkele jaren na de explosie, werd aan de oppervlakte van het eiland geen verhoogde radioactiviteit gemeten.

Zowel het Internationale Ornithologische Congres als het ICBP-congres zijn voor de Nederlandse ornithologen en vogelbeschermers waardevolle bijeenkomsten geweest. Dat kwam niet alleen vanwege de nuttige informatie betreffende mogelijke oplossingen voor Westeuropese (en Nederlandse) problemen. Dat is ook te danken aan de kennismaking met interessante onderzoeksmethodieken en met lumineuze ideeën voor de aanpak van onderzoek. Wellicht waren de uitwisselingen van persoonlijke ervaringen en de mogelijkheden de eigen problemen met collega's te bespreken nog wel het meest waardevol. De Nederlandse ornithologen hebben daarbij stellig veel 'ontvangen'. Zij konden op hun beurt ook 'geven'. De Nederlandse ervaringen kwamen ondermeer goed tot hun recht bij de besprekingen van de Atlas-projecten, de telmethodieken en een aantal beheerstechnieken.

- Drs. J. Rooth, Rijksinstituut voor Natuurbeheer te Leersum en prof. dr. M. F. Mörzer Bruyns, Afd. Natuurbeheer Landbouwhogeschool te Wageningen.

P.S. De verzamelde 'Abstracts' van de voordrachten van het 16e Internationale Ornithologische Congres en de stukken van de ICBP World Conference zijn aanwezig in de bibliotheek van het RIN te Leersum en de Afdeling Natuurbeheer van de Landbouwhogeschool te Wageningen.

Zie ook Rinnen, H. (1975): CIOP - XVI Internationale Konferenz in Canberra (Australien). Regulus 55 : 274-276 en 'The Ring' Volume VII - No. 82/1975 - 1 : The International Council for Bird Preservation. Red.